

Lika värde

TEMA:

Fritidshem

**Stöd för nya
tankar och idéer**

Nya skrifter om fritidshem.

**Kommunikation
på lika villkor**

Projekt för ökad tillgänglighet.

**Lärandet pågår
hela tiden**

Elevehälsoperspektiv på hela skoldagen.

Kön påverkar bedömning

Studie om hur lärare uppfattar elever med ADHD olika beroende på könstillhörighet.

LEDARE

Satsa på fritidshemmen

För elevers lärande är hela skoldagen viktig. När jag arbetade som lärare och specialpedagog insåg jag hur betydelsefull fritidshemmets verksamhet är, framförallt för elever som av olika anledningar är i behov av extra stöd i sitt lärande.

Fritidshemmen har ett brett uppdrag: stimulera utveckling, fördjupa kunskaper och erfarenheter, ge en meningsfull fritid och en social gemenskap. Fritidshemmen ska ta hänsyn till elevernas behov, intressen och erfarenheter. Verksamheten ska anpassas utifrån elevernas olika förutsättningar. Eleverna ska få möjlighet att träna på demokrati, inflytande och ansvar i praktiken. Lek, rörelse och skapande aktiviteter är också en del av fritidshemmets uppdrag. Uppdraget är inte bara brett, det är viktigt också. Och för att klara uppdraget behövs samarbete inom skolan.

Hela skolan ska i enlighet med läroplanen arbeta tillsammans för att berika elevernas utveckling och lärande. Vikten av ett gott samarbete mellan fritidshem, skola och elevhälsa lyfts i SPSM:s forskningsöversikt "Elevers delaktighet i fritidshem". Skriften tar också upp att fritidshemsverksamheten kan bidra stort till elevers delaktighet och utveckling, om den genomförs så att alla elever kan delta oavsett behov av stöd.

"Tänk om det är just fritidshemmets undervisning, när den är genomtänkt och av hög kvalitet, som är helt avgörande för barnens välbefinnande, individuella utveckling och fortsatta resa i utbildningssystemet?" Det skriver Helena Ackesjö och Björn Haglund, docenter i pedagogik respektive barn- och ungdomsvetenskap i en debattartikel på sajten "Fritidspedagogik". Jag har många gånger i mitt yrkesliv lyssnat på elever som beskrivit hur betydelsefullt fritidshemmet har varit för just dem, så låt oss värna och satsa på den verksamheten!

Ta gärna stöd av oss inom SPSM när ni vill utveckla fritidshemmets verksamhet så att den blir tillgänglig för alla elever. Vi har mycket stöd att ge: utbildningar, statsbidrag, publikationer och rådgivning. Tveka inte att använda oss.

Åsa Vikström-Nilsson
Verksamhetsområdeschef, SPSM

Lika värde

Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM, ger ut tidningen Lika värde. Den kommer ut med fyra nummer om året. Vi skickar den till förskolor, skolor, utbildningsförvaltningar och skolpolitiker runt om i Sverige. Tidningen är kostnadsfri och kan beställas på www.spsm.se.

Hos SPSM får du stöd när du skapar lärmiljöer som är utvecklande och tillgängliga för alla. Vi erbjuder specialpedagogiskt stöd till skolor och förskolor i hela landet, svarar på frågor och erbjuder kurser och konferenser. Vi driver också flera specialskolor, fördelar statsbidrag och utvecklar läromedel. Välkommen till Sveriges största kunskapsbank inom specialpedagogik.

©2023 Specialpedagogiska skolmyndigheten
Ansvarig utgivare: Eva-Li Littorin
Redaktör: Sara Hamrén Håkansson
Redaktion: Malou Nordlöf Ekström, Karina Johansson, Emelie Hedberg och Kajsa Wirén.
Adress: Specialpedagogiska skolmyndigheten, Lika värde, Box 6074, 700 06 Örebro
Telefon: 010-473 50 00
E-post: likavarde@spsm.se
Facebook, Instagram, Twitter: SPSM Sverige
LinkedIn: Specialpedagogiska skolmyndigheten
Omslagsfoto: Elliot Elliot

Prenumerera kostnadsfritt på Lika värde.
www.spsm.se/likavarde

Redaktionen ansvarar ej för insänt, ej beställt text- och bildmaterial. Citera oss gärna, men ange alltid källan.

Produktion: Familjen
Tryck: Ljungbergs tryckeri AB
Papper: G-print 130 gram
ISSN: 1652-3466

SPSM

Grundsärskolan i Bollebygd har fått specialpedagogiskt stöd från SPSM för att utveckla arbetssätt och tillgängliga lärmiljöer. De har också fått kompetensutveckling i taktil metodik. Läs mer om vilket stöd SPSM erbjuder.

www.spsm.se/stod

AKTUELLT

Smarta hjälpmedel bidrar till delaktighet

Molly Åstrand går i åttonde klass på grundsärskolan i Bollebygd. Hon älskar att vara i skolan. Tack vare en tillgänglig undervisning, bra hjälpmedel och kreativa metoder får även elever med blindhet känna sig delaktiga här.

TEXT: Emelie Hedberg | FOTO: Johan Wingborg

Grundsärskolan i Bollebygd har bara funnits i ett och ett halvt år. Ylva Cavalli-Björkman, som är specialpedagog i kommunen, har varit involverad sedan skolstarten, bland annat i arbetet med att tillgänglighetsanpassa lokalerna och skolgården. Maria Glanzén är lärare på skolan. Hon har följt Molly i många år innan grundsärskolan öppnade.

– Det har varit en process att komma fram till bra arbetssätt och metoder som fungerar för Molly, vars syn succesivt försämrats. Vi har fått testa oss fram, med bra guidning från SPSM. Det viktiga har hela tiden varit att Molly ska trivas och känna sig delaktig i sin egen undervisning, berättar Maria.

I klassrummet håller fyra elever till. Molly har sin egen hörna. På väggen intill henne hänger hennes schema för dagen. Olika taktila föremål som Molly kan känna på representerar de olika lektionerna. En ullbit för sinnesrummet, en träbit för slöjd och en tesked för lunch.

– Här utgår undervisningen från de elever som har störst behov. Därför har vi alltid taktila moment inkluderat. Vår elevgrupp har stort behov av att använda flera av sina sinnen, så taktila material är bra för alla elever, berättar Ylva.

Ett annat hjälpmedel som Molly har är en etikettläsare med inspelningsfunktion. Med den läser Molly in meddelanden och spelar in ljud, musik och samtal. Varje inspelning kopplas till en etikett. Inspelningen spelas sedan upp genom att rikta etikettläsaren mot etiketten.

– Den bidrar till att uppgifterna känns

Målet är att alla elever ska jobba med samma uppgift mot samma mål, men på olika sätt. Taktila moment ingår alltid, vilket gynnar alla elever.

meningsfulla och att material blir tillgängliga och begripliga för Molly, säger Maria och visar upp några av de uppgifter som eleverna arbetat med.

När de arbetade med puberteten tittade och eller lyssnade eleverna på en film som de sedan pratade om. Därefter fick Molly göra en bild med ett taktilt ansikte. Hon läste in meningar om vad bilden föreställde och kopplade inspelningarna till etiketter på bilden.

– Sedan kunde Molly ta hem bilden och spela upp meningarna för sina föräldrar och på det sättet dela med sig av det hon gjort och även själv få repetition, berättar Maria.

Samma upplägg följer med i alla ämnen och uppgifter. Även inför utvecklingssamtalet användes metoden med att spela in

för att få med Mollys egna tankar om vad hon vill utveckla och vad hon är bra på.

– När samtalet sedan ägde rum var det Molly som ägde och styrde det och kunde spela upp vad hon spelat in, berättar Maria.

Det har varit viktigt att få med hela organisationen i arbetet med att utveckla undervisningen för att tillgodose Mollys behov. Att Ylva och Maria har fått tiden och förutsättningarna att arbeta fram bra metoder och att andra lärare fått fortbildning i till exempel taktil metodik har varit väldigt värdefullt. Här har rådgivare på SPSM varit ett bra stöd.

– Vi har verkligen kommit långt på kort tid, men det finns alltid mer att utveckla. Vi vet dock att Molly trivs och det är ett kvitto om något, avslutar Maria.☺

Mer av värde

Nyheter och inspiration för dig som är intresserad av utbildning, funktionsnedsättning och specialpedagogik.

Laga mat med TAKK

TAKK-för-maten är en kokboksapp med tecken som alternativ och kompletterande kommunikation, TAKK. Appen visar genom bilder, filmsekvenser, text och tal hur man lagar mat och allt är kompletterat med TAKK. Kokboken är utvecklad i nära samarbete med referens- och testgrupper och målgruppen har haft inflytande över slutresultatet. Appen är kostnadsfri och finns att ladda ner där appar finns. Det finns också en webbversion som nås via www.takkformaten.se.

Appen har tagits fram av Hushållningssällskapet Västra i samarbete med flera aktörer. Finansiärer är VINNOVA och Allmänna Arvsfonden.

Lär dig mer om skrivtolkning

Stockholms universitet, Södertörns högskola och Myndigheten för tillgängliga medier, MTM, har tillsammans arbetat fram en rapport som ger kunskap om skrivtolkning, som är en av de vanligaste tolkningsformerna i Sverige. Rapporten "Skrivtolkning. Forskning och praktik" riktar sig till alla med intresse för skrivtolkning och tillgänglighetsfrågor och finns att ladda ned på MTM:s webbplats.

www.mtm.se

Nya avhandlingar

Participation in physical activity among adolescents with autism spectrum disorder: the perspectives of adolescents, parents and professionals

Susann Arnell, Örebro universitet, 2022

För att ungdomar med en autismdiagnos ska kunna och vilja delta i fysiska aktiviteter behöver de egna individuella villkoren tillgodoses. Det visar denna avhandling som utgår från ungdomarnas perspektiv. I intervjuer framkom bland annat en tydlig önskan om att kunna få påverka det egna deltagandet i fysiska aktiviteter.

Kollaborativ professionell utveckling för innehållsinkluderande undervisning: praktik-utvecklande klassrumsforskning

Balli Lelinge, Malmö universitet, 2022

Avhandlingens resultat pekar på att det blir ett högre fokus på undervisningens tillgänglighet för alla elever om man sätter innehåll och lärandesituation i förgrunden, snarare än att fokusera på enskilda elevers behov av särskilt stöd eller extra anpassningar. Den belyser även vikten av att analysera både den planerade och den genomförda undervisningen för att förstå vad som fungerar inkluderande för att kunna utveckla undervisningen utifrån vetenskaplig grund och evidens.

Equity in education for autistic students: professional learning to accommodate inclusive education

Linda Petersson Bloom, Malmö universitet, 2022

Avhandlingen undersöker om, och hur, ett professionellt lärande för yrkesverksamma i skolan kan främja en utveckling av anpassningar i lärmiljön och öka möjligheterna till en inkluderande utbildning för elever med autism. Resultaten visar bland annat att en förändring och utveckling av attityder bidrar till förändringar i tankesätt och en ökad kunskap som kan bidra till en ökad jämlikhet.

Spel om barns rättigheter

Låt barn testa vad de kan om sina rättigheter. Barnrättsspelet riktar sig till barn mellan 10 och 13 år och bygger på artiklarna i FN:s konvention om barnets rättigheter. Genom spelet får barn bland annat kunskap om lagen, träning i att uttrycka sina åsikter och ståndpunkter och övningar i demokrati. Spelet kan spelas barn emellan, men är framför allt tänkt att användas i undervisningen. Till Barnrättsspelet finns en handledning som beskriver spelet och ger tips på hur det kan användas. Spelet är producerat av föreningen My human rights, med stöd från Allmänna Arvsfonden.

www.barnrattsspelet.se

Hög tröskel till arbetsmarknaden för elever med IF

Endast en av tio ungdomar med intellektuell funktionsnedsättning hade ett arbete hösten efter avslutad utbildning och var tredje ungdom varken arbetade, studerade eller hade daglig verksamhet. Det visar Skolverkets promemoria ”Arbete, studier och daglig verksamhet efter gymnasieskolan”. Det är första gången som Skolverket har fått tillgång till en individbaserad insamling av uppgifter om elever i gymnasieskolan.

www.skolverket.se

Föreläsningar om livslångt lärande

Ta del av inspelade föreläsningar från konferensen ”Livets möjligheter” med temat livslångt lärande för personer med flerfunktionsnedsättning. Nationellt kompetenscentrum anhöriga, Nka, publicerar löpande nya föreläsningar från konferensen.

www.anhoriga.se

Hur lever Sverige upp till funktionsrättskonventionen?

Nu kan du ta del av uppföljningsrapporten ”Respekt för rättigheter? – vad har hänt tre år senare”, där civilsamhället har granskat hur Sverige lever upp till funktionsrättskonventionens 33 artiklar. Rapporten lyfter översiktligt vad som hänt under 2022 med de 134 rekommendationerna som identifierades och lyftes fram i rapporten ”Respekt för rättigheter?”, som publicerades 2019.

www.respektforrattigheter.se

Foto: Roland Magnusson

KRÖNIKA

Utvecklingsamordnare

Tone Engen

FOTO: JOHANNES NENNE LARSSON

Läsa, skriva, räkna-fantasin

Garantin för tidig upptäckt och tidigt stöd, ofta benämnd som läsa, skriva, räkna-garantin infördes 1 juli 2019. Garantin avser att skolan tidigt ska uppmärksamma elever som riskerar att inte uppfylla kriterier för bedömning av kunskaper i svenska, svenska som andraspråk eller matematik i de tidiga skolåren.

Skolinspektionen, som har utvärderingsuppdraget, konstaterar nu i sin andra delrapport att garantin som process verkar fungera bättre i de delar som handlar om att uppmärksamma elevers stödbehov än i de delar som ska se till att eleverna får det stöd som de är i behov av. Det finns enligt Skolinspektionen en risk att garantin i nuläget huvudsakligen drivs av lärare och att de lämnas ensamma med detta uppdrag.

Vad är det som gör att garantin riskerar att bli en fantasi? Är det att den tidiga kartläggningen är standardiserad, delvis minimerad och obligatorisk medan den fortsatta processen består av variation och frihet på grund av den individuella bedömningen av stödbehov? Är det på grund av att skolledningen inte skapar förutsättningar i form av olika resurser och, eller att den inte leder processen och involverar alla inom skolan som berörs? Eller handlar det om att skolmyndigheterna inte kan möta med stöd i lokal kontext och situation?

Det finns idag fler frågor än svar. Men – i ett intressant läsprojekt på Island, READ, har alla elever på en skola redan i första klass knäckt läskoden. Skolledningen har med stöd av forskare och tvärvetenskaplig forskning totalt ändrat elevernas skolvardag. Detta genom en timplan där systematisk och tydlig planering, ledning och organisering, hälsa och lärande, individuella utmaningar och stöd kopplats ihop. Läslust och läsplikt, läroböcker och bibliotek uppmärksammas. Ingen lämnas ensam i arbetet. I flera norska och svenska skolor finns liknande upplägg som visat sig ge goda resultat.

Ytterst handlar det om att elever riskerar att brottas både med rätten till stöd och till rätt stöd. Elevers rätt att kunna läsa, skriva och räkna ska bli verklighet inte fantasi.

Tone Engen

Elianna Alemayehu Tuffa går på Bandhagens skola i Stockholm. Där är lärandet i fokus hela dagen: på lektioner, raster och på fritidshemmet.

TEMA: Fritidshem

Lärandet pågår i både skola och fritidshem

På Bandhagens skola finns ett elevhälsoperspektiv på lärande under hela dagen. Numera planerar arbetslagen skoldagen med fokus på elevernas lärande och behov av stöd under lektioner, raster och på fritidshem.

TEXT: Malou Nordlöf Ekström | FOTO: Mikael Sjöberg

De årskursvisa arbetslagen, med klasslärare, assistenter och personal från förskoleklass och fritidshem, har gemensam koll på vad som är obligatoriskt i klassrummet och vad av det som kan utvecklas på fritidshemmet. På fritidshemmen sker planeringen utifrån ett årshjul som har utvecklats med del 1, 2 och 4 i den senaste läroplanen som grund. Det skapar både likvärdighet och struktur över hela dagen.

– Trots att vi bara har haft den nya organisationen i ett år, ser vi redan vinster med den, säger Susanne Aspling, som har en strategisk roll som utvecklingslärare för fritidshem genom elevhälsan.

”Allas perspektiv är viktiga i dialogen när vi tittar på hur elevens hela dag ser ut.”

I hennes roll ingår att se fritidshemmen ur ett elevhälsoperspektiv. Det sker till exempel när hon och kollegorna tittar på olika situationer under dagen för att få syn på elevernas lärande och förmågor i olika sammanhang.

Fritidshemmens personal arbetar tillsammans med olika professioner i arbetslag, utifrån elevernas behov.

– Det bidrar till samsyn i frågor om våra elever och ger en förståelse för hur det vi gör hänger ihop med vårt uppdrag i skolan och på fritidshem, säger Susanne.

Skolans rektor, Pia Nyström, ser fördelar med arbetssättet som skapar förutsättningar för bättre samverkan, helt i linje med den nya läroplanen. Både den och de allmänna

Lärmiljön på fritidshemmet har anpassats för att vara tillgänglig för eleverna. Josefin Ritzen är i full färd med att pyssla tillsammans med eleverna Rosalín Bayane och Stella Örnefalk.

råden för fritidshem handlar om att fånga elevernas egna intressen.

– Att vi gör arbetet tillsammans hela tiden innebär att vi kan bearbeta och utveckla vårt gemensamma lärande, så att det blir ett kollektivt lärande. Det är viktigt att vi får med allas olika kunskap, erfarenhet och perspektiv i denna process, säger Pia.

Det socioekonomiska läget påverkar utvecklingsbehoven. Här finns 540 elever och 115 anställda i grund- och grundsärskolans årskurser F–6, fem fritidshem och en öppen fritidsverksamhet. Modersmålsundervisningen sker på cirka 40 olika språk. I elevhälsoteamet ingår specialpedagogiska teamet med speciallärare, specialpedagog och

Susanne Aspling, utvecklingslärare för fritidshem och Pia Nyström, rektor.

Susanne Aspling pekar på ett av hålen i spelet som ska undvikas för att komma i mål. Abbas Hussain och Mahdi Jalil tittar och lyssnar intresserat.

utvecklingslärare för fritidshem, sociala teamet med kurator och socialpedagog samt skolpsykolog och skolläkare.

– Allas perspektiv är viktiga i dialogen när vi tittar på hur elevens hela dag ser ut, säger Petra Wennerberg, speciallärare i matematik.

Arbetsätten har utvecklats under flera år. Det specialpedagogiska teamet arbetar med inventering av elevers behov, pedagogisk elevhälsa samt

”Att vi gör arbetet tillsammans hela tiden innebär att vi kan bearbeta och utveckla vårt gemensamma lärande.”

anpassningar på grupp- och individnivå. Tidigare har alla på skolan fått kunskap om tillgänglig lärmiljö för elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. De har även gjort en kartläggning av behov på de fem fritidshemmen.

Den pedagogiska elevhälsan innebär att pedagogerna diskuterar vad de kan göra i lärmiljö och undervisning för att eleverna ska utvecklas i sitt lärande.

– Vi behöver fråga oss hur vi kan titta på elevens hela dag och hur vi kan använda det som fungerar. När vi vet vad eleverna har behov av att utveckla kan vi träna vidare på fritidshemmet, säger Susanne.

För att främja lärandet har de bestämt att begrepp ska användas lika hela dagen, oavsett om det är i klassrummet eller på fritids. Det har bidragit till att elever har kunnat utveckla sin resonemangs- och kommunikationsförmåga och sitt matematiska tänkande.

– Både elever och personal har fått testa övningar. Eleverna tyckte det var jätteroligt och fritidspersonalen var intresserade av den pedagogiska situationen och hur de kan träna förmågor med eleverna, berättar Petra.

På rasten är gården indelad i årskursvisa zoner med olika aktiviteter för lärande och utveckling. Personal från grund- och grundsärskolan är involverade i planeringen och lärare i fritidshem kvalitetssäkrar rasterna. Rastmenyn, som har tagits fram tillsammans med elever, visas både med text, teckenstöd och bildstöd.

– Alla delar har varit viktiga för att utveckla en tryggare miljö. Vi behöver jobba med eleverna, samtidigt som vi arbetar organisatoriskt med utveckling på alla plan, avslutar Susanne. ☺

Matematik i fritidshemmet

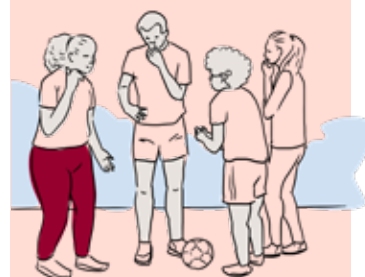
I fritidshemmets verksamhet finns det rikliga möjligheter att ta vara på elevernas olika upplevelser och skapa matematiska aktiviteter. SPSM har samlat inspiration och tips om hur fritidshem kan arbeta med matematik, gärna i samarbete med lärarna i skolan.

www.spsm.se/matematik-fritidshem

Fritidshemsbiennalen

Den 27–28 april är det dags för Fritidshemsbiennalen. Temat denna gång är meningsfull fritid – sociala och relationella kompetenser i fokus för elevens utveckling och lärande.

Rådgivare från SPSM medverkar med två pass under konferensen, som äger rum i Gävle. Arrangörer är Mittuniversitetet och Högskolan i Gävle.

Webbinarium för fritidshem

Webbinalet ”Ett fritidshem för alla – stöd, anpassningar och strategier för att utveckla en tillgänglig lärmiljö” genomförs två gånger i vår, den 30 maj och 1 juni. Som deltagare får du grundläggande kunskaper om neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, samt hur du kan uppmärksamma och analysera behov för att skapa förutsättningar för att alla elever ska kunna delta i fritidshemmets verksamhet. Anmälan senast 19 maj.

www.spsm.se/kurser

TEMA: Fritidshem

Stöd för nya tankar och idéer

I tre skrifter lyfter forskare delaktighet, inkludering och stöd i fritidshem. Texterna kan vara ett underlag för att utveckla verksamheten, både för dem som arbetar i den och för rektor som har ansvaret.

TEXT: Sara Hamrén Håkansson | FOTO: Elliot Elliot

Att känna delaktighet främjar välmående och lärande. Elevers delaktighet är ämnet i en av tre nya skrifter om fritidshem. De andra två skrifterna handlar om extra anpassningar, särskilt stöd och inkludering.

Fritidshem har flera utmaningar. Sedan några år har de ett eget kapitel i läroplanen och verksamheten har knutits närmare grundskolan.

– Vi ser också att de ofta har få resurser och stora barngrupper. Det är också ganska vanligt att det stöd en elev har i skolan saknas i fritidshemmet, säger Eva Andersson, utredare på SPSM och redaktör för två av skrifterna.

Hur ska då fritidshem möta elever i behov av särskilt stöd? Att ta del av de tre skrifterna kan ge nya tankar och idéer om det.

– Skrifterna är ett kunskapsutvecklande

material och kan fungera som en katalysator för diskussioner i arbetslaget, säger Eva.

Extra anpassningar och särskilt stöd är i fokus i Marina Wernholms skrift. Hon utgår från samtal med fritidshemslärare om deras erfarenheter av att arbeta med elever i behov av särskilt stöd. Marina konstaterar att det inte finns några kravnivåer i fritidshemmet, men att en elev kan vara i behov av särskilt stöd där för att uppnå kraven i skolan. Därför ser hon att fritidshemmet behöver samarbeta med klasslärare och kanske även med elevhälsoteamet. Hon ger

Mer om skrifterna

Alla tre skrifter finns att ladda ner i SPSM:s webbutik. Du kan också titta på ett inspelat seminarium där forskarna presenterar sina skrifter.

www.spsm.se/webbutik sök på fritidshem
www.spsm.se/seminarium-fritidshem

också praktiska exempel på hur fritidshemslärare kan tänka kring och arbeta med extra anpassningar och särskilt stöd.

Elevers delaktighet är ämnet i Helene Elvstrands skrift. Hon utgår från forskningsresultat om och praktisk erfarenhet av att arbeta med delaktighet i fritidshem. Hon konkretiserar delaktighet som dels social delaktighet, som handlar om att känna tillhörighet och ingå i en social gemenskap, och dels som politisk delaktighet, som handlar om inflytande. Helena visar att båda delarna behövs i fritidshemmets praktik. Hennes skrift avslutas med några konkreta råd för hur fritidshem kan arbeta med elevers delaktighet.

Inkludering är temat för Peter Karlsudds skrift. Hans text bygger på intervjuer med nuvarande och blivande fritidshemslärare. Han tar upp vilka förutsättningar som finns och vilka faktorer som är viktiga för att skapa en inkluderande fritidshemsmiljö. Texten tar också upp vad personalen kan göra för att öka elevernas känsla av tillhörighet. Som en reflektion tar Peter bland annat upp att fritidshemslärare behöver diskutera sin syn på specialpedagogik och ta ställning till vilket specialpedagogiskt perspektiv som ska vara vägledande för det framtida arbetet.

Alla tre forskare tar utifrån sitt tema upp behovet av att organisera arbetet i fritidshemmet. För att möta elever i behov av stöd behöver fritidshemslärarna gemensamma arbetssätt och gemensam förståelse för uppdraget.

– Därför behöver de ha möjlighet att diskutera sitt arbete, både inom arbetslaget och i relation till resten av skolans verksamhet. De här skrifterna kan vara ett stöd i de diskussionerna, avslutar Eva. ©

Noel Pettersson och Mila Kirli spelar Fia med knuff på fritids. Till spelet finns ett ark med bilder och text som man kan använda när man spelar, till exempel din tur, rulla tärningen och knuffa.

TEMA: Fritidshem

Kommunikation på lika villkor

Personalen på Prolympia Gävle såg att de behövde göra fritidshemmet mer tillgängligt för elever med språklig sårbarhet. Efter två års projektarbete ser de att de har kommit en bra bit på väg.

TEXT: Sara Hamrén Håkansson | FOTO: Mats Åstrand

Prolympia Gävle är en friskola med 670 elever i förskoleklass och upp till årskurs 9. Ett av arbetslagen på skolan består av förskoleklassen, fritidshemmet och lågstadiet. Under två år har de i projektform utvecklat sitt arbete för att bättre möta elever med språkstörning och språklig sårbarhet. På skolgården finns en tavla med symboler,

tecken och text för bland annat olika aktiviteter och känslor. Eleverna Noel Pettersson och Mila Kirli står framför tavlan. De har en kompis som använder tecken som alternativ och kompletterande kommunikation, TAKK. De berättar att de använder tavlan när de inte förstår vad den eleven säger. Men de använder den också till annat.

– När jag väntar på min tur i en lek brukar jag använda den för att lära mig tecken, säger Noel.

– Ibland står vi framför tavlan och alla gör alla tecken så fort de kan, den som är färdig först vinner, berättar Mila.

Det finns också uppsatta A4-ark med bilder för olika ändamål, till exempel fritidshemmets schema, vilka som arbetar på fritids olika dagar och exempel på olika aktiviteter som eleverna kan göra.

– Det har bidragit till att eleverna själva kan kolla upp vad som är på gång på fritidshemmet. Vi hade en idé om att någon

från fritids skulle komma in i klassrummet och berätta om dagens aktiviteter, men nu tycker eleverna att det räcker att de kommer när det är något ovanligt på gång,

"I och med att fritidshemmet och skolan började använda olika stöd mer, efterfrågar också eleverna stöd oftare."

säger Elin Wahlborg, mentor och en av två projektledare.

Ritprat, kroppsspråk, sänkt taltempo och TAKK är också något som arbetslaget arbetat med i projektet.

– Egentligen har vi inte gjort något helt nytt i projektet. Vi visste att vi borde använda de här metoderna mer, men det blev inte av. Nu fick vi pröva och utveckla dem tillsammans i kollegiet och med eleverna. Det har varit avgörande för att lyckas, sä-

Elin Wahlborg och Anna Jabin har varit ledare för projektet. I en pärm på fritids finns många bilder som kan användas som stöd i kommunikationen.

ger Anna Jabin, mentor och projektledare. I och med att fritidshemmet och skolan började använda olika stöd mer, efterfrågar också eleverna stöd oftare.

– De kan till exempel säga "Förra gången fick vi en ordlista innan vi såg filmen, kan vi få det nu också?", berättar Elin.

Eleverna har också bidragit till utvecklingen. De har bland annat kommit med förslag på bilder till tavlan på skolgården och önskemål om scheman där de kan se vilka som jobbar på fritids.

Idén till projektet kom från personalen och alla i arbetslaget fick tycka till om förslaget till projekt. Att involvera alla som arbetar tillsammans med eleverna ser de som en framgångsfaktor och likaså att göra eleverna delaktiga i förändringsarbetet. Skolledningens stöd och engagemang har också varit viktigt och även att få tid att arbeta med projektet.

– Varje år arbetar vi med ett fokusområde och under projektåren har det varit projektet, säger Anna. ☺

RÅD FRÅN SPSM

Samarbeta för att få hela skoldagen att fungera

Fritidshemmet ska fungera för alla elever med och utan funktionsnedsättning. Hur löser man det? Monica Johansson Persson, rådgivare på SPSM ger några råd.

Hennes första råd är att göra en kartläggning av fritidshemmets fysiska, pedagogiska och sociala lärmiljö.

– Alla ska kunna ta del av verksamheten, det ska vara tydligt vad som ska hända och var man ska vara. Vårt material för tillgänglig utbildning är en bra hjälp för att kartlägga lärmiljön. Och vi som rådgivare kan ge stöd i det arbetet. Kontakta oss gärna!

Samarbete inom skolan för att få hela skoldagen att fungera för eleverna är också något Monica lyfter fram.

– Ta med personalen på fritidshemmet i kompetensutvecklingar och i skolans övriga utvecklingsarbete. Ge möjligheter till gemensamma möten så att

alla på skolan får en samsyn kring vad olika begrepp innebär, till exempel att främja och förebygga.

Monica har själv arbetat på fritidshem och är utbildad fritidspedagog. Hennes erfarenhet är att det är ganska vanligt att personal från fritidshem går in och arbetar i undervisningen under skoltid, till exempel som resursperson.

– Det kan vara en fördel för då ser man eleverna i olika sammanhang. Men det går också att göra tvärtom: att lärare i skolan ibland jobbar på fritids. Jag har sett exempel på det och tänker att det kan vara värt att pröva.

Det sista rådet handlar om att ta hjälp av specialpedagogen, om skolan har en sådan resurs.

– De har ofta god kunskap om olika elever och kan ge fritidshemmet värdefullt stöd.

TEXT: Sara Hamrén Håkansson
FOTO: Åsa Rosander-Greholt

Monica Johansson Persson
Rådgivare på SPSM.

Nytt från SPSM

Vill du ha koll på vad som är aktuellt inom specialpedagogik och skola? Prenumerera på något av SPSM:s nyhetsbrev. www.spsm.se/nyhetsbrev

Kurser och konferenser

Elev och vuxenstuderande med synnedsättning

16 mars och 20 april

Lär dig mer om omgivningens betydelse för delaktighet, aktivitet och lärande. Två webinarier och däremellan en arbetsuppgift.

Anmälan senast 10 mars.

Att tillsammans utveckla arbetet med Läsa, skriva, räkna - en garanti för tidiga stödinsatser

17 april–12 maj

En nätbaserad kurs om hur ni gemensamt kan utveckla ert arbete med garantin för tidiga stödinsatser. Ni får ta del av texter, filmer och poddar i vår digitala utbildningsmiljö. Målgruppen är rektor tillsammans med nyckelpersoner i garantiarbetet.

Anmälan senast 3 april.

Webbinarieserie för fristående förskolor om tillgängliga lärmiljöer

12 april och 3 maj

Få inspiration och grundläggande kunskap om tillgänglig lärmiljö, likvärdig utbildning, barns delaktighet och systematiskt kvalitetsarbete. Två webinarier med föreläsningar och erfarenhetsutbyte och däremellan en arbetsuppgift

Anmälan senast 7 april.

Systematisera skolans elevhälsoarbete

28 april

Ett webinarium om hur elevhälsans insatser kan kopplas till skolans systematiska kvalitetsarbete.

Anmälan senast 20 april.

Mer om alla webinarier, webinarieserier och nätbaserade kurser finns på www.spsm.se/kurser

Det är när vi alla sluter upp och agerar tillsammans, som vi verkligen kan göra skillnad. Se filmen Tillsammans kan vi få alla elever att nå målen på Skolverkets webbplats.

Vägledning för utredning av behov av särskilt stöd

SPSM har tillsammans med Skolverket tagit fram ett material som ger stöd i arbetet med att göra en utredning för att ta reda på om en elev är i behov av särskilt stöd. Materialet riktar sig till förskollärare, lärare, speciallärare, specialpedagog, rektor, den samlade elevhälsan och övrig berörd personal från förskoleklass till gymnasieskolan. Materialet är frivilligt att använda och finns på Skolverkets webbplats.

www.skolverket.se/utredningsarskiltstod

Rimma med Tokboken

Är det en katt eller en hatt som sitter på trappan och jamar? Tokboken är ett läromedel där elever på ett roligt sätt får träna på och utveckla sin förmåga att skilja på ordens betydelse och hur de låter. Tokboken finns som läsebok, arbetsbok och memoryspel. En nyhet är att memoryspelet numera går att beställa som låda.

Målgrupp: elever i grundsärskola, men kan även användas i andra skolformer

webbutiken.spsm.se/tokboken/

Poddavsnitt om garantin för tidigt stöd

I avsnitt 84 av podden Lika värde berättar Karlstad kommun om sitt stöd från skolhuvudman till skolorna och deras rektorer, när det gäller garantin. Garantin för tidiga stödinsatser är en bestämmelse i skollagen för att skolor tidigt ska uppmärksamma elever som riskerar att inte nå målen i svenska, svenska som andraspråk eller matematik.

www.spsm.se/podd

PODDEN Lika värde

Hitta vägar till varierad undervisning

Specialpedagogik för lärande är en kompetensutvecklingsinsats som kan stödja din förskola och skola i att möta alla barns och elevers behov. En ny ansökningsperioden för statsbidrag för att delta i insatsen öppnar preliminärt 1 april.

www.spsm.se/specialpedagogik-for-larande

PODDEN Lika värde

Voddavsnitt om bedömning av kunskap i teckenspråk

SPSM satsar på att höja personalens teckenspråkskunskaper på de tvåspråkiga specialskolorna. För att få en uppfattning om vilken språknivå de befinner sig på genomgår personalen en bedömning av sina kunskaper. Ett nytt avsnitt av vodden Lika värde handlar om hur bedömningen tagits fram, hur resultaten används och hur det är att genomföra bedömningen.

www.spsm.se/vodd

Stöd för intensiv matematikundervisning

En ny del i stödmaterial Matematiksvårigheter handlar om hur en intensiv insats kan utformas, med stöd i forskning och effektutvärderingar. Syftet är att bidra med ytterligare kunskap och inspiration kring stödåtgärder som kan utveckla matematiska förmågor och färdigheter.

www.spsm.se/stodmaterial-matematiksvarigheter

KRÖNIKA

Verksamhetsansvarig för rättighetsfrågor

Pia Persson

FOTO: DRAGO PRULOVIC

Fritidshemmet – en plats för alla

Det är nu länge sedan jag avslutade min fritidspedagogutbildning och började min första tjänst på ett fritidshem. Det var i slutet av 80-talet. Mycket har förändrats sedan dess, styrdokument har kommit och gått och antalet elever i verksamheten har blivit fler, betydligt fler, men jag kan fortfarande känna för och vara stolt över det som är så speciellt med fritidshemspedagogiken.

Fritidshemmet har en verksamhet som ger barn möjlighet att mötas över åldersgränser och mellan skolklasserna. På fritidshemmet får barn möjlighet att lära och utvecklas på ett allsidigt sätt och där ska inga kunskaper bedömas, vilket ger barnet möjlighet att utvecklas i sin egen takt. Eleverna är medskapare i utformningen av verksamheten och har reellt inflytande.

Du tycker kanske att detta är en överdrivet positiv bild av fritidshemmets verksamhet och du kan mycket väl ha rätt. Jag är fullt medveten om att det finns många utmaningar för er som arbetar på fritidshem och för eleverna som går där. Men, min beskrivning ovan ger en bild av det jag ser som fritidshemspedagogikens hjärta. Det är en plats där alla elever får ta del av en verksamhet som möter dem och erbjuder en miljö för utveckling och lärande utifrån deras förutsättningar. Detta oavsett vilka de är, vilka hemförhållande de har eller om de har någon funktionsnedsättning. Jag tycker det är mycket fint och något som alla vi som arbetar inom utbildningssektorn kan bära med oss och fundera över. När och hur lär sig barn som bäst? Hur skapar vi en miljö där vi utgår från barns olika förutsättningar och behov? Är inte dessa frågor även pedagogikens kärnfrågor? Har vi tappat bort dessa i vår iver att få barn att prestera och att mäta deras prestationer?

Jag tror och hoppas att dessa frågor är levande hos dig som läser denna text. Min förhoppning är att vi kan lyfta dessa frågor i debatten om skolan. Detta för att hela skolan ska vara en plats som är till för alla elever. Precis som fritidshemmet är en plats för alla.

Pia Persson

NAMN Åsa Olsson

TITEL Docent i pedagogiskt arbete,
Karlstad universitet.

**AKTUELL
MED** Artikeln "Teachers' gendered perceptions
of attention deficit hyperactivity disorder –
a literature review"

Kön påverkar lärares uppfattningar av elever med ADHD

När vi bemöter och bedömer elever behöver vi tänka ett extra varv kring vilken betydelse elevernas genus och kön kan ha, när vi försöker förstå problem och resonerar kring olika åtgärder. Vi behöver också skapa oss mer kunskap, bland annat om elevers egna erfarenheter av det bemötande och stöd de får.

TEXT: Karina Johansson | TEXT: Michael Schneider | FOTO: Lars-Gunnar Olsson

– **Min förhoppning inför** framtiden är att få fortsätta att forska kring genus och neuropsykiatrisk funktionsnedsättning (NPF) för att se hur det ser ut i Sverige. Det vet vi inte riktigt idag. Vi behöver också kika på icke binära elevers situation. Där finns det, så vitt jag har sett, inte någon forskning alls kring elevers situation i relation till NPF.

Det säger Åsa Olsson som har gjort en litteraturöversikt om hur lärare uppfattar elever med ADHD olika beroende på könstillhörighet. Översikten pekar på att flickor bedöms och bemöts på ett annorlunda sätt än pojkar och att elever riskerar att få ett stöd som kanske inte motsvarar det som de behöver.

Åsa har en bred yrkesbakgrund, bland annat har hon arbetat många år som journalist på Utbildningsradion och som utbildningskoordinator på Myndigheten för samhällsskydd och beredskap.

– Man kan säga att jag har haft någon form av pedagogisk linje i mitt yrkesliv. Idag är jag docent och har huvuddelen av min tjänst inom specialpedagogik. Just nu är jag involverad i ett projekt om språkutvecklande arbetssätt i förskolan. Tidigare har jag bland annat forskat om interkultur i förskola och på hur barns rättigheter kommer till uttryck i lärarutbildningen.

Intresset för att göra denna litteraturöversikt föddes när Åsa undersökte ett statistiskt material kring frågor som rörde extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram. Statistiken omfattade cirka 2000 barn i en kommun. Hon konstaterade att ett drygt hundratal av dessa barn hade ett åtgärdsprogram och att pojkar var klart överrepresenterade.

– Jag såg också att stödet till pojkar i hög grad handlade om praktiska eller tekniska lösningar, anpassningar av miljön, tillgång till assistent eller att det hade

startat en fortbildning för lärare och skolpersonal. Medan stödet till flickor i större utsträckning placerades utanför klassrummet, exempelvis genom samtal med kurator, skolpsykolog eller sköterska. En annan skillnad som framkom i fritextsvaren var att pojkar i hög utsträckning fick stöd genom olika typer av motivationshöjande åtgärder, men att inte en enda flicka ansågs behöva sådana former av stöd.

Åsa bestämde sig för att undersöka om det finns forskning där det går att se skillnader helt baserade på kön och genus när det kommer till lärares sätt att bedöma och bemöta elever med ADHD.

– Jag sökte pedagogiska, psykologiska och beteendevetenskapliga artiklar i relevanta databaser utifrån vissa inkluderingskriterier. Dels skulle artiklarna handla om lärares sätt att bedöma, bemöta och tillhandhålla stöd till elever med ADHD, dels

skulle de på något sätt resonera kring pojkar versus flickor och dessutom skulle de naturligtvis ha en skolkontext. Jag hittade 121 artiklar, de som inte höll alla kriterier rensades bort. Till slut återstod 20 artiklar att analysera.

Många av de 20 artiklarna handlade om hur lärare gör någon form av bedömning eller värdering av elevers problematik. Flera vinjettstudier – där forskare gjort fiktiva identiska fall av elevbeskrivningar med antingen ett pojke- eller ett flicknamn – visade att lärare drar olika slutsatser beroende på kön. Exempelvis i en studie där ett hyperaktivt, impulsivt barn beskrevs, bedömdes flickexemplet ha mycket allvarligare problem. Andra studier visar på att skolan är mindre benägen att rekommendera stöd till flickor än till pojkar. I ytterligare

en vinjettstudie bedömdes flickor och pojkar ha samma nivåer av problematik gällande impulsstyrning, överaktivitet och problem med uppmärksamhet. Men trots det så rekommenderades endast 6 procent av flickor medicinering, jämfört med 47 procent av pojkarna.

– Vi behöver inte fastna i statistik, det viktiga är att konstatera att det var väldigt få fall där flickor rekommenderades någon form av stöd eller medicinering medan pojkarna fick det i mycket, mycket större utsträckning i den här studien. Denna olikhet ska dock inte per automatik ses som en fördel för pojkarna, en så pass mycket större benägenhet att rekommendera medicinering väcker bland annat frågor om risker för övermedicinering av pojkar.

Alla studier i översikten visar att lärare tenderar att dra olika slutsatser beroende på kön. Medan pojkar mer beskrevs ha mycket språng i benen och ett större behov av att greja med saker, så beskrevs flickorna i mer negativa termer, som exempelvis att de pratade för mycket och att de var mer aggressiva och envisa.

– Vi måste dock komma ihåg att de här studierna stannar vid att analysera bedömningen av olika fall. Vi vet inte vad som faktiskt kan hända sedan, men översikten visar att i bedömningen används olika måttstockar för flickor och pojkar. Jag vill också betona att alla lärare självklart inte gör dessa skillnader i bedömningar beroende på kön. Men det finns de som gör det och det behöver vi belysa, tänka till kring och skaffa mer kunskap om, avslutar Åsa. ☺

Läs mer

Hela artikeln "Teachers' gendered perceptions of attention deficit hyperactivity disorder – a literature review" finns att läsa finns i Digitala Vetenskapliga Arkivet, DiVA.

www.diva-portal.org

200 lektionstips för grundsärskolan

Arbetar du i grundsärskolan, med inriktning ämnesområden? Då har vi massor av lektionstips till dig.

Alla våra tips är kopplade till läroplanen med inriktning mot ämnesområden. Tipsen är inte ett heltäckande material utan ska ses som inspiration. Vi fyller löpande på med fler tips och du får gärna bidra med dina egna tips!

www.spsm.se/inspiration-amnesomraden

